

Оглядове досьє про пільги ветеранам війни у сфері освіти*

Анотація. Суспільна підтримка ветеранів охоплює значну кількість людей із різними потребами. Вона здійснюється в межах соціальних програм для ветеранів війни та загальної системи соціального захисту населення України. Для створення ефективного механізму реінтеграції ветеранів у повноцінне життя в повоєнний час корисним є зарубіжний досвід щодо реалізації освітніх програм для демобілізованих осіб. До повномасштабного вторгнення в Україні активно розвивалися державні та приватні освітні програми для ветеранів. У повоєнний час необхідно зосередити увагу на подальшому їх розвитку, проведенні аналізу й прогнозуванні потреб ветеранів у освіті та професійної підготовки.

Соціальна підтримка ветеранів війни у сфері освіти. Освіта є визначальним джерелом сучасного економічного зростання. Їй надається пріоритет у стратегіях розвитку будь-якої держави. Гарантуючи рівність прав у сфері освіти, уряди країн запроваджують спеціальні освітні програми для окремих категорій осіб. Це допомагає задовольнити потреби ринку праці у фахівцях різної кваліфікації та забезпечує державну підтримку певних верств населення, зокрема й ветеранів війни у їх адаптації до цивільного життя.

Індикатором успішності сучасних освітніх програм, які враховують потреби ветеранів, є американська система освіти та професійної підготовки¹. Ще за президентства Ф. Рузвельта було прийнято закон – відомий як G. I. Bill of Rights – про надання пільг колишнім військовослужбовцям. Відповідно до цього закону уряд брав на себе зобов'язання оплатити після демобілізації військових їхнє навчання в коледжах чи професійних училищах упродовж чотирьох років із можливістю отримувати стипендію, а також реалізовувати інші освітні програми із застосуванням механізмів субсидування й кредитування². Варто зазначити, що освітні програми постійно оновлювалися та уніфікувалися задля забезпечення рівного доступу до них ветеранів різних воєнних конфліктів. Законодавство доповнювалося новими положеннями, а закони, які оновлювали правові засади державної підтримки ветеранів, носили назву за аналогією із законом 1944 року: Korean G. I. Bill, Vietnam G. I. Bill (Cold War G. I. Bill), Post 9/11 G. I. Bill тощо³.

Сполучені Штати стали першою державою, яка активно розвивала концепцію підтримки ветеранів із інвалідністю. Поряд зі спеціальними виплатами, застосовувалися програми професійної реабілітації, що мали на меті не просто

¹ Стойка О.Я. Державна політика США у сфері вищої освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012, № 19 (254), Ч. III. С. 234-242.

² Altschuler G. C., Blumin S. M., G.I. Bill: The New Deal for Veterans, Oxford University Press, 2009, P. 47–48

³ James T. Bennett. Paid Patriotism? The Debate over Veterans' Benefits. <https://doi.org/10.4324/9781315114491> (дата звернення: 19.11.2022)

покращити фізичний стан ветерана, а й допомогти знайти нові можливості для професійної реалізації та працевлаштування⁴.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» передбачає: 1) для учасників бойових дій та їхніх дітей, осіб із інвалідністю внаслідок війни – державну цільову підтримку для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти в державних та комунальних закладах освіти (частина 8 статті 12, пункт 28 частини першої статті 13);

2) учасникам бойових дій на території інших держав надається переважне право на вступ до закладів вищої, фахової передвищої освіти, право на позаконкурсний вступ до закладів професійної (професійно-технічної) освіти й на курси для одержання відповідних професій (пункт 22 частини першої статті 12);

3) сім'ям загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України – вступ поза конкурсом до державних та комунальних закладів вищої та фахової передвищої освіти на спеціальності, підготовка за якими здійснюється за рахунок коштів відповідно державного та місцевих бюджетів (пункт 23 частини першої статті 15)⁵.

Державна цільова підтримка здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти надається у вигляді: повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти; соціальної стипендії; безоплатного забезпечення підручниками; безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних у закладах освіти; безоплатного проживання в гуртожитку тощо. Порядок та умови її надання передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 р. № 976⁶. Довоєнний моніторинг реалізації зазначених норм засвідчив таке. Повна оплата навчання за рахунок державного або місцевого бюджетів відбувалася в разі зарахування особи на місця державного чи регіонального замовлення в межах відповідних квот, які встановлювалися щорічно⁷. В цілому наявність пільги не була гарантією безкоштовного навчання. Вона не поширювалася на заочну форму навчання та передбачалася для отримання освіти у державному або комунальному закладі освіти. Приватні заклади освіти надавали знижки на оплату навчання за власною ініціативою.

Часткова оплата навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів шляхом надання ветеранам, зарахованим на навчання за рахунок коштів фізичних і юридичних осіб, пільгових довгострокових кредитів для здобуття

⁴ Altschuler G. C., Blumin S. M., G.I. Bill: The New Deal for Veterans, Oxford University Press, 2009, P. 24

⁵ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 18.11.2022)

⁶ Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.11.2022)

⁷ ХНУБА здійснює програму пільгового навчання для ветеранів АТО. URL: <https://kstuca.kharkov.ua/news/hnuba-zdijsnjuie-programu-pilgovogo-navchannja-dlja-veteraniv-ato.htm>

професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти здійснюється відповідно до Порядку пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. № 673 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 р. № 1259)⁸.

Частина друга статті 62 Закону України «Про вищу освіту» передбачає право осіб, які навчаються в закладах вищої освіти за денною формою навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, на отримання академічних та соціальних стипендій у встановленому законодавством порядку⁹. Умови отримання соціальної стипендії для ветеранів, які навчаються за державним або регіональним замовленням за денною формою навчання, передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1045 «Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти»¹⁰.

Окрему групу складають пільги, що встановлюють особливості умов вступу на навчання до закладів освіти. Для осіб із інвалідністю внаслідок війни не передбачається складання ЗНО. До повномасштабного вторгнення вони проходили вступні випробування у формі співбесіди, а учасники бойових дій – у формі вступних іспитів, і допускалися до участі в конкурсному відборі, що передбачав формування рейтингового списку вступників, у разі отримання балів за кожний із іспитів не менше за мінімальні бали ЗНО¹¹.

До повномасштабного вторгнення РФ в Україну активно розвивалися інші освітні програми для ветеранів. Із 2018 року функціонує програма «Ветеранська стипендія імені Богдана Радченка». Перші два роки ця програма передбачала навчання по магістерських програмах у Національному університеті «Києво-Могилянська Академія». Із 2020 року стипендіальна програма стала доступною ветеранам, які мають бажання навчатися в Київській школі економіки (КШЕ), Українському католицькому університеті (УКУ) й Київському національному економічному університеті імені В. Гетьмана. Бажаними умовами для отримання стипендії Богдана Радченка є: відсутність у ветерана диплома магістра або диплом, отриманий ним більше ніж 5 років тому; відсутність досвіду участі в подібних стипендіальних програмах й активна громадська діяльність¹². Додатковою

⁸ Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. № 673 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 р. № 1259). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення: 19.11.2022)

⁹ Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 19.11.2022)

¹⁰ Деякі питання виплати соціальних стипендій студентам (курсантам) закладів фахової передвищої та вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2016-%D0%BF#n16> (дата звернення: 19.11.2022)

¹¹ Рабінович М. Освіта для ветеранів в Україні: пільги та спеціальні пропозиції. URL: <https://bezbroni.net/stories/osvita-dlya-veteraniv-v-ukraini-pilgi-ta-specialni-propozicii> (дата звернення: 19.11.2022)

¹² Конкурс на навчання на магістерських програмах у провідних ВНЗ країни. URL: <https://bezbroni.net/facilities/konkurs-na-navchannya-na-magisterskih-programah-u-providnih-vnz-kraini> (дата звернення: 19.11.2022)

можливістю є отримання академічної стипендії у розмірі 1300 грн. на місяць (станом на 01.01.2022 рік)¹³.

В Україні приватними установами реалізовувалися освітні проекти, спрямовані на допомогу ветеранам у засвоєнні практичних ІТ-навичок і здобутті міжнародних сертифікатів, які дозволяють підтвердити кваліфікацію та почати працювати у сфері ІТ¹⁴. Серед них: спеціальний курс «Розробка й просування вебпроектів» від Комп'ютерної академії «Шаг», який тривав 6 місяців та охоплює декілька мов програмування й роботу з базами даних¹⁵; ІТ-курси «Розробка WEB-проектів» для ветеранів у Дніпрі; програми «Знайди себе в ІТ» тощо¹⁶.

У межах проекту «Норвегія – Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему», UKR – 20/002 (NUPASS) відбувалася професійна перепідготовка військовослужбовців і членів їхніх сімей по цивільних спеціальностях, що користувалися попитом на ринку праці України. Метою проекту була соціальна адаптація ветеранів до умов життя в громадянському суспільстві. Виконавці проекту – навчальні заклади України й норвезький університет NORD¹⁷. У зв'язку з військовими подіями реалізація ряду проектів призупинена.

Отже, до широкомасштабного вторгнення РФ в Україну простежувалася тенденція формування моделі соціальної підтримки ветеранів на підставі поєднання державних заходів із надання пільг у сфері освіти, допомоги зарубіжних партнерів, приватних ініціатив і діяльності інститутів громадянського суспільства, які представлені волонтерськими й ветеранськими організаціями.

На жаль, система реінтеграції ветеранів не позбавлена ознак недосконалості, зокрема: громіздкої бюрократизації; недофінансування; низької соціальної активності приватних закладів освіти та роботодавців у частині надання послуг професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації; фрагментарності заходів підтримки.

У повоєнний час доцільно зосередити увагу на заходах реінтеграції ветеранів за допомогою освітніх програм. Для цього попередньо необхідно провести всебічне дослідження, аналіз і прогнозування потреб ветеранів у сфері освіти й професійної підготовки. Наявна система соціальної підтримки ветеранів не передбачає мотивування її отримувачів до пошуку шляхів самозабезпечення й поступового зниження залежності ветеранів від державної підтримки. Забезпечення можливості

¹³ Ветеранська стипендія імені Богдана Радченка URL: <https://bezbroni.net/organizations/veteranska-stipendiya-imeni-bogdana-radchenka>; Стипендія імені Богдана Радченка. URL: <https://www.facebook.com/RadchenkoStypendia/> (дата звернення: 20.11.2022)

¹⁴ Рабінович М. Освіта для ветеранів в Україні: пільги та спеціальні пропозиції. URL: <https://bezbroni.net/stories/osvita-dlya-veteraniv-v-ukraini-pilgi-ta-specialni-propozicii>

¹⁵ Якісна ІТ освіта для дорослих та дітей. URL: <https://od.itstep.org/?gclid=CjwKCAjw4MP5BRBtEiwASfwAL4fcoBnurC0QKZ6kWdtQIevOQ9ZjttyjLecr4FNMaFRAgZxNCoiXBoCoIQQAyD> (дата звернення: 20.11.2022)

¹⁶ Проекти ІТ BRO. URL: <https://bezbroni.net/facilities/ogolosheno-konkurs-na-grant-na-navchannya-it-specialnosti> (дата звернення: 20.11.2022)

¹⁷ Проект «Норвегія – Україна», UKR - 20/002 (NUPASS). Міжнародний фонд соціальної адаптації. URL: <https://ifsa.kiev.ua/proekt-ukraina-%E2%80%93-norvegiya/> (дата звернення: 20.11.2022)

отримання освіти й безбар'єрної реалізації свого професійного потенціалу для власного та економічного розвитку держави має стати пріоритетним у системі заходів інтеграції значної кількості демобілізованих військовослужбовців у мирне життя.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*